

SHVATANJA NESVRSTANOSTI U RAZLIČITIM POLITIČKIM SREDINAMA

Postoji više objektivnih okolnosti koje uslovljavaju postojanje različitih koncepata nesvrstanosti u nesvrstanim zemljama, i shvatanja koja su, u većoj ili manjoj meri, različita od našeg poimanja nesvrstanosti, kao univerzalne političke doktrine i širokog međunarodnog pokreta. Reč je, pre svega, o sledećim okolnostima:

1. Politika nesvrstanosti nastajala je i oformljavala se u razdoblju od nekoliko decenija. Od svojih embrionalnih premisa, iz prvih posleratnih godina, koje su se uglavnom svodile na borbu za nezavisnost i ravnopravnost naroda, posebno putem njihovog neuključivanja u hladni rat i vojno-političke saveze velikih sila, shvatanje nesvrstanosti se postepeno konstituiralo u političku doktrinu koja pledira za korenitu transformaciju celokupnog sistema međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa na demokratskim i progresivnim osnovama. Imajući u vidu taj postupni proces stvaranja doktrine nesvrstanosti, koji je tekao uporedo sa razvijanjem akcije nesvrstanih zemalja na međunarodnom planu, prirodno je pretpostaviti da je u različitim geopolitičkim sredinama bilo moguće stavljati i različite akcente na ovu ili onu premisu nesvrstanosti, i u skladu s tim formirati specifični prilaz shvatanju pojma nesvrstanosti.

2. U stvaranju i razvijanju nesvrstanosti kao političke doktrine i međunarodnog pokreta učestvovala su i učestvuju mnoge zemlje i njihovi lideri. Posmatrano u kontinuitetu, krug nesvrstanih zemalja se neprekidno povećavao, od nekoliko onih koje se smatraju pionirima nesvrstanosti do gotovo stotinjak koje, u ovom ili onom svojstvu, učestvuju u njihovoj političkoj akciji. Time se, u isti mah, širio i krug učesnika u stvaranju doktrine i pokreta nesvrstanosti. Budući da je reč o velikom broju zemalja koje se razlikuju prema gotovo svim pokazateljima koji su od nesumnjivog značaja prilikom različitih klasifikacija država, sasvim je prirodno da su one ne samo davale različite akcente pojedinim premisama nesvrstanosti ili imale različiti udeo u njihovom kreiranju, već su ispoljavale i različite interese u tumačenju nesvrstanosti i u akciji nesvrstanih zemalja.

Imajući u vidu ove objektivne okolnosti neophodno je napraviti polazno razgraničenje u tematskom razvrstavanju koncepata nesvrstanosti koji se razlikuje od jugoslavenskog shvatanja.

U *prvu grupu* stavili bismo ona shvatanja nesvrstanosti, različita od jugoslavenskog, koja su logičan izraz stepena zrelosti političkih i društvenih faktora u pojedinim nesvrstanim zemljama, odnosno koja izražavaju stepen utemeljenosti nesvrstanosti u političkoj doktrini i političkoj akciji tih zemalja. U ovom slučaju, u suštini, nije reč o različitim koncepcijama nesvrstanosti, niti o svesnom političkom nastojanju da se zauzme različiti ugao gledanja na nesvrstanost, već o neravnomernom i različitom procesu sazrevanja ideje nesvrstanosti i opredeljivanja za nesvrstanost u tim zemljama. Uslovno rečeno, u odnosu na te koncepte nesvrstanosti, jugoslavenski pogledi su cjelovit model kome oni subjektivno mogu da teže, ali još ne postoje objektivne pretpostavke da bi ga mogli kompleksno prihvatiti.

U *drugu grupu* svrstali bismo one koncepte nesvrstanosti koji se razlikuju od jugoslavenskog svesnim premeštanjem akcenata, odnosno nastojanjem da se na taj način ostvare određeni zasebni politički interesi. I u ovom slučaju se ostaje u okvirima nesvrstanosti, kako je shvataju jugoslavenska doktrina i praksa, ali se nastoje postići efekti koji su u određenoj meri različiti od jugoslavenskih težnji ili čak suprotni tim težnjama, sa realnom mogućnošću da u budućnosti dovedu do štetnih reperkusija u politici i akciji nesvrstanih zemalja. Ovde je u prvom redu reč o zemljama koje već duže učestvuju u akciji nesvrstanih i koje, korišćenjem nekih objektivnih faktora, nastoje da nesvrstanost podrede izvesnim separatnim ciljevima svoje nacionalne politike.

U *treću grupu* mogli bi doći oni koncepti nesvrstanosti koji su »uvezeni« iz blokovskih ili drugih tuđih sredina ili su se razvili pod uticajem tih spoljnih shvatanja. Reč je o konceptima koji, u ovoj ili onoj meri, iznutra razjedaju doktrinu nesvrstanosti i ugrožavaju akciju nesvrstanih zemalja. U krajnjem efektu, ovi koncepti imaju za cilj da, direktno ili indirektno, potru ili eliminišu nesvrstanost i da je zamene konceptima koji bi omogućili političko, ekonomsko i drugo vezivanje za punktove moći izvan sveta nesvrstanih zemalja, verovatno ne u klasičnim blokovskim oblicima, ali sa sličnim ili istim efektima.

Iako smo ovde izvršili sistematizaciju zasnovanu na razlikama između navedenih grupa, imajući u vidu argumente koji je nameću, ipak ne bi trebalo statički posmatrati nijednu od navedenih grupa, niti ih kineskim zidom razdvajati jednu od druge. Sasvim je moguće da u evoluciji i pod dejstvom čitavog niza faktora koji utiču na razvoj političkih mišljenja u nesvrstanim zemljama neki koncepti dobiju attribute koji u prvi mah nisu registrovani, a mogu biti negativni u svom dalekosežnom dejstvu, kao što i neki koncepti koji sada izgledaju neprihvatljivi ili opasni mogu biti kratkog daha i veka.

U tom kontekstu, smatramo da bi trebalo posvetiti određenu pažnju analizi sledećih tematskih celina:

- a) shvatanju nesvrstanosti kao »zvanične politike« koja je u određenoj meri izvan idejnog i operativnog programa političkih partija i pokreta u nesvrstanim zemljama;

- b) shvatanje nesvrstanosti kao političke akcije koju je moguće vezivati za određene političke ili ekonomske punktove moći iznad kruga nesvrstanih zemalja;
- c) shvatanju nesvrstanosti kao politike i akcije zemalja »trećeg sveta«;
- d) pokušajima ili mogućnostima »zamenjivanja« nesvrstanosti različitim užim regionalističkim konceptima ili grupisanjem nesvrstanih zemalja po liniji političkih, ekonomskih, rasnih, verskih i drugih kriterija ili interesa koji u krajnjoj liniji potiru nesvrstanost.

A) Shvatanje nesvrstanosti kao »zvanične politike« prati nesvrstanost od samog njenog nastanka. U prvim posleratnim godinama ovo shvatanje moglo se u izvesnoj meri i prihvatiti, jer je nesvrstanost bila nova pojava, koja je tek trebalo da izbori svoje mesto na svetskoj političkoj sceni. Pri tome, nesvrstanost se izvorno izražavala i potvrđivala deklarisanjem državnika i vlada za politiku nesvrstanosti, pa je u jednu ruku mogla i imati prvenstveno obeležje političko-diplomatske opcije u bipolarnoj strukturi međunarodnih odnosa. Tokom vremena se razvila koncepcija nesvrstanosti i umnožavala se saznanja o njenoj pravoj suštini, ulozi i dejstvima, ali je i dalje tvrdokorno ostajala da egzistira teza o nesvrstanosti kao političkom opredeljenju država ad hoc. Tome su, pre svega, doprinosile blokovske države, koje su u takvom prikazivanju i tretiranju nesvrstanosti htele da ukažu na njenu efemernost, prikazujući je kao »političku ekvilibristiku« pojedinih državnika ili država koji igraju na suprotnostima Istoka i Zapada. Prema njima, to je bila politika kratkog daha, jedna varijanta neutralizma bez budućnosti.

Posredstvom delovanja i nekih drugih faktora, shvatanje nesvrstanosti kao »zvanične politike« dugo se održavalo i održava i u velikom broju nesvrstanih zemalja. Njih bi prvenstveno trebalo tražiti u okolnosti da proklamovanje nezavisnosti i gotovo automatsko opredeljivanje mnogih zemalja za nesvrstanost nije bilo rezultat dugotrajnije i organizovane borbe političkih i društvenih snaga, u čijoj bi akcionoj platformi nesvrstanost bila formulirana kao više ili manje razrađen sistem pogleda na stanje u međunarodnim odnosima i pravce buduće nezavisne spoljne politike. Uporedo s tim, u mnogim zemljama su se na vlasti smenjivale političke ili vojne ličnosti i grupe koje se u rasporedu snaga i političkim borbama na unutrašnjem planu nisu razlikovale u stavu prema nesvrstanosti: niti se nesvrstanost pojavljivala kao programatsko opredeljenje, niti kao tačka sukoba među njima.¹ Najzad, u velikom broju nesvrstanih zemalja političke i društvene snage nisu dostigle onaj stepen političke zrelosti i organizovanosti koji je neophodan da bi se nesvrstanosti prišlo kao objektivnom izražaju društvenog bića njihovih zemalja.² U svakom slučaju, u mnogim od tih zemalja nesvrstanost je pozicija koja je zauzeta sticajem objektivnih okolnosti i politika vezana za praktične dužnosti šefa države ili vlade i resorske preokupacije ministra spoljnih poslova.

Takvo stanje stvari, dakle, može se u velikoj meri tumačiti objektivnim okolnostima koje vladaju u znatnom delu nesvrstanih zemalja. Budući da te-

¹ Samuel Decalo: *Coups and Army Rule in Africa*, New Haven and London Yale University Press, 1975.

² G. P. Keshava: »Elitism and Development in the Third World«, *India Quarterly*, New Delhi, July-September 1975.

če proces jačanja svesti i organizovanja političkih i društvenih snaga u tim zemljama, s punim prvom se može očekivati da će se i ideja nesvrstanosti širiti i dublje ukorjenjivati u političkom i društvenom životu tih zemalja, a time u sve većoj meri postajati koncepcija koja se ne vezuje isključivo za praktične poteze »zvanične politike«.

Međutim, ukoliko bi se prepustilo da ovaj proces teče spontano, sam po sebi, to bi moglo imati dve posledice: s jedne strane, to bi olakšalo prodor tuđih koncepcija, koje izvitoperuju ili negiraju nesvrstanost, umanjujući angažovanost i sposobnost učešća tih nesvrstanih zemalja u zajedničkoj akciji na međunarodnom planu i, s druge strane, pogodovalo konstituisanju jednog pragmatističkog shvatanja nesvrstanosti kao zvanične politike koja je potrebna samo dok je korisna ili koja je korisna zato što ne obavezuje.

Prema tome, ne bi trebalo smatrati insinuantnim i opasnim samo shvatanje nesvrstanosti kao zvanične i ad hoc politike u nekim blokovskim sredinama, već i sporo prodiranje celokupnog koncepta nesvrstanosti u političku i društvenu akciju mnogih nesvrstanih zemalja. Iako je reč o stanju stvari koje je u određenoj meri uslovljeno objektivnim činiocima, ipak se ono odražava na akciju nesvrstanih zemalja i otvara breže za različite vidove iskrivljavanja ili dezavuisanja politike nesvrstanosti u nesvrstanim zemljama.

B) Iako se nesvrstane zemlje pretežno nalaze izvan regiona u kojima su supersile formirale svoje blokovske sisteme, ipak su blokovske sile prisutne i u pojedinim nesvrstanim zemljama. Sasvim uprošćeno gledano, demarkaciona linija koja deli Istok i Zapad prolazi i kroz svet nesvrstanih, kao što i neke bivše metropole ili pojedine industrijske zemlje i integraciona područja predstavljaju gravitacione tačke za pojedine nesvrstane zemlje ili skupine nesvrstanih zemalja. Ideološke, političke, ekonomske i vojno-strateške suprotnosti savremenog sveta prelamaju se i u krugu nesvrstanih zemalja, posredstvom sticaja različitih istorijskih i aktuelnih interesa i afiniteta.³ To je sasvim prirodno u takvom širokom međunarodnom pokretu, u kome sudeluju zemlje različitih civilizacija, oblika vladavine i društvenog uređenja, političkih institucija, stepena ekonomskog, društvenog i kulturnog razvoja, teritorijalnih, demografskih, ekonomskih i drugih potencijala. Svi ovi faktori simultano i ponaosob dejstvuju na razlike u shvatanjima nesvrstanosti i na izdiferenciran stav prema pojedinim punktovima ideološkog, političkog, ekonomskog i vojnog uticaja u savremenim međunarodnim odnosima. U doktrini nesvrstanosti, koja polazi od tih realnosti i prihvata njihove objektivne uzroke i efekte, nivelišući ih u jasnoj sumi zajedničkih interesa, ipak postoji granica u stepenu »vezivanja« za te punktove ideološkog, političkog, ekonomskog i vojnog uticaja.⁴

Iako u dosadašnjoj praksi nije bilo neposrednijeg vezivanja za interese i politiku nekih od tih centara moći, ipak su prisutne tendencije koje bi mogle i doktrinarno i praktično da imaju negativna dejstva na politiku nesvrstanosti. Pojedine nesvrstane zemlje, u izvesnim kritičnim situacijama,

³ Donald Eugene Smith: *Religion, Politics and Social Change in the Third World*, London 1971, pp 286.

⁴ Arnold Smith: »Commonwealth of Nations after 25 years of change«, *International Perspectives*, November/December 1975, Ottawa.

koje su u ovoj ili onoj meri mogle da budu prihvatljive kao opravdan razlog, bliže su se vezivale za politiku Sovjetskog Saveza, u cilju pomoći i podrške koja im je bila neophodna (Indija, Egipat, Irak, Sirija, Angola itd.). Zasebna obeležja ima slučaj Kube, koja je ideološki i politički prilično čvrsto vezana za SSSR. Dejstvo nesvrstanih zemalja koje su orijentisane prema SSSR-u, iskazuju se i u nastojanjima da se u doktrini i akciji nesvrstanih zemalja SSSR prihvati kao zemlja bez blokovskih atributa i interesa velike sile. Postoji, takođe, niz zemalja koje su politički i ekonomski orijentisane prema SAD. Interesantno je, ipak, da je njihovo nastojanje da SAD prihvate ili prikažu kao »konstruktivnu silu« u doktrini i akciji nesvrstanih zemalja manje prisutno. Ali, zato, ove zemlje na bilateralnom planu i u mnogim drugim sferama neskriveno iskazuju svoje afinitete za politiku SAD, vode računa o američkim interesima ili učestvuju u njihovom sprovođenju. Znatan broj nesvrstanih zemalja iskazuje simpatije prema politici NR Kine, što je objektivno razumljivije s obzirom na obeležja Kine kao zemlje »trećeg svijeta« i sile koja ima izdvojen i specifičan položaj u svetskoj politici. Ove simpatije su negde ideološki, negde politički motivisane, a u izvesnim slučajevima diktirane i ekonomskim interesima. Na ovom mestu je dovoljno reći da okretanje prema Kini može da ima značajne reperkusije na shvatanje nesvrstanosti u tim zemljama (o čemu će kasnije biti više reči). Ne bi trebalo zanemariti ni uticaj Francuske u tzv. frankofonskoj Africi.⁵ Obično se smatra da je reč o tradicionalnom prisustvu francuske kulture i ekonomskoj povezanosti s Francuskom. Međutim, politički uticaj Francuske može da se odražava i na stepen angažovanosti tih zemalja u pokretu nesvrstanosti: na shvatanje nesvrstanosti kao »jednog od koloseka« političke akcije, dok se vezama s metropolom pridaje primordijalni značaj.

Različiti prilaz pojedinim punktovima političke, ekonomske i vojne moći u savremenom svetu od strane pojedinih nesvrstanih zemalja jeste objektivno uslovljen fenomen, s tim što bi jače vezivanje za neke od njih imalo za posledicu zaoštavanje sukoba interesa među nesvrstanim zemljama i vodilo dezavuisanju nekih osnovnih principa i ciljeva doktrine nesvrstanosti.

C) Veoma je čest slučaj da se stavlja znak jednakosti između nesvrstanosti i »trećeg sveta«. U izvesnoj meri to je posledica »terminološke zbrke« koja je dugo trajala, dok se nije ustalio termin nesvrstanost. Međutim, drugi takvi termini, kao što je »neutralizam«, »pozitivna neutralnost«, »neangažovanost« pojavljuju se u određenim razdobljima, ali su postepeno iščezavali, iako su imali i određene političke poente: u pojmu »neutralizam« bila je sadržana teza političara i pravnika zapadnog sveta da je nesvrstanost politika pasivnosti i izbegavanja angažovanja na strani Zapada u konfrontaciji s komunizmom; u »pozitivnoj neutralnosti« naslućivala se težnja političara i pravnika socijalističkog lagera da nesvrstanost vežu za pojam klasične neutralnosti; u »neangažovanosti« je, takođe, bilo jedno jezgro pasivnosti i izbegavanja aktivne političke uloge u međunarodnim odnosima. Međutim, pojam »treći svet« je sve rašireniji i prisutniji, s tim što se ponekad pojavljuje kao sinonim za nesvrstanost, a znatno češće kao pojam koji istiskuje ne

⁵ Jean-Marc Léger: »An exciting venture in the art of co-operations« (Building the French-speaking community), International Perspectives, November/December 1975, Ottawa.

samo nesvrstanost kao politički termin, već i nesvrstanost kao političku doktrinu i međunarodni pokret.

U Političkoj enciklopediji (Savremena administracija, Beograd, 1975) »treći svet« je objašnjen na sledeći način: »Pojam 'treći svet' nastao je u jeku dekolonizacije, u razdoblju 1950—1960, da bi se jednim imenom označile dojučerašnje kolonije tada već nezavisne zemlje pre svega Azije i Afrike, po pravilu nedovoljno razvijene u društvenom i ekonomskom smislu. Ovaj je izraz prvi put upotrebio francuski demograf Alfred Sovi u kolektivnom radu 'Le Tiers monde: Sousdeveloppement et developpement', u redakciji prof. Georges Balandier, Paris, 1956, da bi označio zemlje čiju zajedničku karakteristiku sačinjavaju ogromne potrebe na privrednom, tehnološkom i opštedruštvenom planu i nejednakost u stepenu razvoja koje ih određuju kao posebnu skupinu, 'treći svet', u odnosu na dva sveta razvijenih, Istok i Zapad. S obzirom na to da su se te zemlje uglavnom opredelile za politiku nesvrstavanja u odnosu na dva postojeća vojno-politička bloka, pojam 'treći svet' se u političkoj terminologiji međunarodnih odnosa koristi da bi se označile i nesvrstane zemlje. Međutim, s obzirom na to da izraz označava pre svega zemlje koje imaju nizak nivo društveno-ekonomskog razvitka, dakle zemlje u razvoju, on je kao pojam širi od pojma nesvrstanost, jer sve zemlje u razvoju kao delovi 'trećeg sveta' ne moraju nužno da se opredeljuju na planu međunarodnih odnosa za politiku nesvrstavanja.«

Ovakvom leksikografskom tumačenju pojma »treći svet« potrebno je dodati mnoga dopunska objašnjenja da bi se ne samo izvršila precizna terminološka i pojmovna razgraničenja u odnosu na nesvrstanost, već i da bi se ukazalo u kojoj meri davanje političkih dimenzija pojmu »treći svet« predstavlja koncepciju različitu od politike nesvrstanosti i, u krajnjoj liniji, ponegde sračunatu na negiranje nesvrstanosti kao univerzalne političke doktrine i međunarodnog pokreta. U svemu tome se moraju izbegavati simplifikacije koje mogu imati negativna dejstva na ciljeve i interese nesvrstanih zemalja.

Istorijski posmatrano, pojava pojma »treći svet« ima u suštini revolucionaran značaj. U ranijim istorijskim razdobljima, kao što je poznato, političari i pravnici su delili svet na civilizovane i necivilizovane nacije. U svet civilizovanih nacija spadale su zemlje Evrope i Amerike, Japan i još neke koje su vodile odlučujuću reč u svetskim poslovima. Gotovo sve ostale zemlje su tretirane kao zemlje izvan tokova civilizacije, inferiorne u pravnom i političkom pogledu i faktički svedene na položaj objekta u međunarodnim odnosima. To znači da su u pojam »necivilizovanih nacija« ulazile gotovo sve zemlje koje se danas podrazumijevaju pod pojmom »trećeg sveta«. Ova podela je počela da gubi striktno granice početkom XX veka, ali se u različitom vidu održavala čak do drugog svetskog rata.

Posle drugog svetskog rata stvara se bipolarna konstelacija u kojoj postoji težnja da se svet podeli na Istok i Zapad. Ovoj podeli je bilo imanentno shvatanje da u svetskim poslovima glavnu reč vode dva bloka i da sve ostale zemlje imaju marginalnu ulogu ili treba da pristupe jednoj ili drugoj strani u hladnoratovskoj konfrontaciji. Ta šema je na svoj način bila produžetak podele sveta na civilizovane i necivilizovane nacije, s tim što su se ove prve

podelile na dve vojno-političke grupacije, a ove druge ostale u svojstvu objekta i monete za potkusurivanje.

Imajući to u vidu, održavanje Bandunške konferencije 1955. imalo je epohalan značaj, jer je u međunarodne odnose, u svojstvu aktivnog i ravnopravnog subjekta, uvelo zemlje Afrike i Azije, nagovještavajući i procese političke emancipacije u Latinskoj Americi. Otuda je i stvorena realna mogućnost da se već sledeće godine u radu Alfreda Sovija pojavi termin »treći svet«, koji će podrazumevati zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike, ne samo kao skupinu koju vezuje slična istorijska sudbina, stanje ekonomske nerazvijenosti, već i zajednički interes da se, kao »treća snaga«, pojavi u međunarodnim odnosima i svetskoj politici.⁶

To je ono racionalno političko jezgro koje u pojmu »treći svet« ne sme da bude izgubljeno iz vida. Međutim, to ne znači da i terminološki i pojmovno »treći svet« ne podleže ozbiljnim političkim zamerkama.

Prvo, prihvatanje pojma »treći svet« na svojevrsan način označava petrificiranje podele sveta na Istok i Zapad, jer se postojanje prva dva sveta iskazuje i kao pretpostavka za postojanje »trećeg sveta«. Ukoliko je podela na prva dva sveta, Istok i Zapad, u osnovi veštačkog karaktera, proizvod blokovske podeljenosti, utoliko je i pojam »trećeg sveta« nastao u kordinatama jedne u osnovi nametnute konfrontacije.

Drugo, pojam »treći svet« podrazumeva ili nameće aktivnu ili pasivnu konfrontaciju sa prva dva sveta, tj. sa Istokom i Zapadom, što, generalno govoreći, nije pravi interes novooslobođenih zemalja, niti put za stvaranje međunarodne zajednice u kojoj će, prevazilaženjem postojećih barijera, sve zemlje imati status i dejstvo ravnopravnih partnera. Isto tako, ne bi bilo dobro da se »treći svet«, tokom vremena, organizuje kao blok koji ma sopstvene, specifične interese na platformi jednog uskogrudo shvaćenog istorijskog revanšizma, donekle rasistički obojenog i odvojenog od klasne sadržine društvenih i međunarodnih kretanja.

Pojmom »treći svet« se široko operiše u svim sredinama i regionima, na Zapadu, na Istoku, u nesvrstanim zemljama. Poznato je da u zapadnim zemljama izlaze mnogi časopisi pod tim nazivom (Tiers monde u Francuskoj, Dritte welt u SR Nemačkoj, Terzo mondo u Italiji, Third world u Engleskoj, Terzo Mundo u Argentini itd.), ali nijedan kome bi nesvrstanost bila u zaglavlju. Sličan je slučaj i s publikacijama druge vrste. Izdaje se ogroman broj knjiga o zemljama »trećeg sveta«, a vrlo malo o nesvrstanim zemljama ili nesvrstanosti. Primera radi, u specijalnom broju italijanskog časopisa »Politica internazionale« (Rim, okt. 1975), koji je u celini bio posvećen »trećem svet« 1945—1975, samo jedan članak se odnosio na politiku nesvrstanosti, a u obimnom hronološkom pregledu o zbivanjima u »trećem svet« u toku protekle tri decenije samo na tri ili četiri mesta je pomenuta nesvrstanost.

Ovakvoj proširenosti pojma »treći svet« može se prići iz dva ugla: čak i kada njegova upotreba za označavanje interesa i aspiracija zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike nije tempirana da ignoriše ili dezavuiše ulogu i dej-

⁶ James W. Howe: »Power in the Third World«, Journal of International Affairs, Columbia University, vol. 29, no 2, 1971.

stva politike nesvrstanosti, ipak se time objektivno potiskuje nesvrstanost kao političko opredeljenje i međunarodna akcija najvećeg broja tih zemalja; uporedo s tim, terminom »treći svet« se veoma često namerno operiše da bi se izbeglo poimanje nesvrstanosti, a regionalne veze i sličnost ekonomskog položaja stavili iznad zbira zajedničkih interesa sadržanih u politici nesvrstanosti.

Ako postavimo pitanje kakvi se i čiji interesi nalaze iza svesnog name-tanja pojma »treći svet« u odnosu na politiku nesvrstanosti, mogla bi biti interesantna sledeća zapažanja:

— U zapadnim zemljama taj pojam, u osnovi, degradira zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike na nivo nerazvijenih zemalja i zemalja čije revandikacije ugrožavaju prosperitet i dugoročne interese Zapada. Time se namer-no potiskuje u zadnji plan pledoaje tih zemalja, na platformi nesvrstanosti, za aktivnu i ravnopravnu ulogu i odgovornost u svetskoj politici.

— U zemljama socijalističkog lagera terminom »treći svet« stavlja se težište na novooslobođene zemlje koje su najvećim delom krenule putem ne- kapitalističkog društveno-ekonomskog razvoja i postale »rezerva« socijalisti-čkih i drugih progresivnih snaga u borbi protiv imperijalizma, a kad god je moguće izbegava se akcentiranje njihove vanblokovske orijentacije, i njihovog zalaganja za menjanje celokupnog sistema sadašnjih međunarodnih poli-tičkih i ekonomskih odnosa u kojima se velike sile trse da očuvaju postojeći odnos snaga i status quo.

— U zemljama Azije, Afrike i Latinske Amerike pojam »treći svet« upo-trebljava se naročito kada se želi dati primat istorijskim implikacijama, regio-nalnim vezama i ekonomskom zajedništvu na uštrb političkih aspiracija nesvrstanosti koje su nepoželjne sa stanovišta pragmatističkog shvatanja dnevne politike i odnosa prema velikim silama. Isto tako, upotrebljava se i radi naglašavanja posebnih interesa Azije, Afrike i Latinske Amerike u odnosu na ostale delove sveta, bez veze s društvenom sadržinom i političkim kriteriju-mima na osnovu kojih se određuje politika svake zemlje bez obzira na geo-grafsko područje u kome se nalazi.

Posebno je interesantno prihvatanje i tumačenje pojma »treći svijet« u NR Kini, ne samo zato što je ona odigrala veliku ulogu u Bandungu 1955, ili zato što se kasnije zalagala za održavanje drugog Bandunga u Alžiru, kao svojevrzne antiteze nesvrstanosti, već i zato što je ona, za razliku od drugih velikih sila, sastavni deo tako shvaćenog »trećeg sveta« i što, dugoročnije gle-dano, može u njemu da igra sve veću političku ulogu. Ukratko, godine 1949, prema kineskim shvatanjima, postojala su tri sveta: 1) proamerički blok, 2) prosovjetski blok, 3) zemlje koje ne mogu da se otmu uticaju SAD, a naklonjene su SSSR-u, obuhvatajući mnoge kapitalističke, kolonijalne i polukolo-nijalne zemlje Evrope, Azije i Afrike. Godine 1955, u vreme konferencije u Bandungu, raspored je ponešto drukčiji: 1) imperijalistički tabor, proamerički, 2) socijalistički tabor, prosovjetski, 3) treći svet pod kojim se podrazumevaju afro-azijske zemlje koje su stekle nacionalnu nezavisnost, a antikolonijalizam je ono što ih ujedinjuje. Godine 1964, posle sovjetsko-kineskog raskida, nazna-čena su ova tri sveta: 1) američki imperijalistički blok, 2) sovjetski revizionis-tički blok, 3) treći svet koji se sastoji iz dve zone — zone razvijenih zemalja

koje se brinu o svojoj nezavisnosti i zone zemalja u razvoju Azije, Afrike i Latinske Amerike. Godine 1968. Ču En Laj vidi ovakvu podelu sveta: 1) američki imperijalisti i njihovi saveznici, 2) sovjetski revizionisti i njihovi lakeji, 3) široki ujedinjeni front trećeg sveta protiv sovjetsko-američke prevlasti u svetu. Najzad, godine 1974. u Generalnoj skupštini UN kineski predstavnik je izneo novu verziju podele sveta: 1) prvi svet obuhvata Sjedinjene Američke Države i Sovjetski Savez, 2) drugi svet se sastoji od industrijski razvijenih zemalja koje u različitim stepenima trpe uvrede dve supersile i trude se da izmaknu njihovoj kontroli, 3) treći svet obuhvata zemlje u razvoju Azije, Afrike i Latinske Amerike. Prema izjavama zvaničnih kineskih ličnosti, Kina pripada »trećem svetu«. Uprkos razdaljini koja ih odvaja, izjavljuje Teng Hsijao Ping, zamenik predsednika vlade, Kina i ostale zemlje »trećeg sveta« su drugovi po oružju na istom frontu u zajedničkoj borbi protiv imperijalizma, kolonijalizma i hegemonizma. Povezani zajedničkim interesima, kineski narod i drugi narodi »trećeg sveta« zajednički dele dobro i zlo.«

Svim ovim deobama i definicijama u manjoj ili većoj meri je imanentno kako izjednačavanje interesa Kine i zemalja »trećeg sveta«, tako i shvatanje političke uloge i aspiracija zemalja »trećeg sveta« u funkciji kineske konfrontacije sa SAD i Sovjetskim Savezom. Iako se ne mogu osporiti, niti bi trebalo osporiti, objektivne veze i interesi Kine i zemalja Azije, Afrike i Latinske Amerike, bilo u bandunškoj verziji, ili uopšte, ipak u kineskim težnjama i nameramama postoji komponenta liderstva, koja je do određene mere ostvarljiva u konceptu »trećeg sveta«, a vrlo teško ostvarljiva ili neostvarljiva u pokretu nesvrstanosti. Kinesko shvatanje »trećeg sveta«, a naročito u razdobljima jačeg pragmatizma u spoljnoj politici, koji apstrahuje razlike u vezanosti ili nevezanosti zemalja »trećeg sveta« za blokovske grupacije, može da se prikaže kao šire od nesvrstanosti, koja ne obuhvata one zemlje »trećeg sveta« koje se nalaze u vojno-političkim savezima velikih sila, iako je nesvrstanost, kao univerzalna politička doktrina i međunarodni pokret država i načelno i praktično šira i sveobuhvatnija od regionalne ograničenosti koncepta »trećeg sveta«.

U pojedinim nesvrstanim zemljama pojam »treći svet« je prisutan kao moguća antiteza politici nesvrstanosti. To je motivisano različitim interesima. Kao što se već videlo, u nekim sredinama koncept »trećeg sveta« više bi odgovarao pragmatističkim interesima pojedinih vladajućih ekipa od politike nesvrstanosti. Ali, ponegde se posredstvom »trećeg sveta« nastoji dati određeni sadržaj politici nesvrstanosti, različit od onog koji ona ima kao univerzalna politička doktrina. Reč je, pre svega, o stavljanju težišta na ekonomske revandikacije i potiskivanje shvatanja da je borba za transformaciju međunarodnih ekonomskih odnosa u stvari prvorazredni politički zadatak nesvrstanih zemalja. U nekim slučajevima forsiranjem termina i koncepta »treći svet« nastoji se umanjiti uloga koju Jugoslavija ima u akciji nesvrstanih zemalja, kao evropska zemlja. Tu se začinju i kriju liderske ambicije nekih vrlo aktivnih nesvrstanih zemalja, kojima smeta odlučno jugoslovensko insistiranje na punoj ravnopravnosti svih učesnika pokreta nesvrstanih zemalja.

Iako se, naročito u budućnosti, pojavljuju realne opasnosti od pokušaja rastočavanja pokreta nesvrstanosti u konceptu »trećeg sveta«, ipak se mora imati u vidu i to da su interesi zemalja obuhvaćenih tim pojmom u toj meri

raznorodni da bi bilo vrlo teško naći platformu za njihovo zajedničko delovanje na premisama koje bi se razlikovale od nesvrstanosti. Na izvestan način o tome govori i sve češća upotreba pojma »četvrti svet«, koji podrazumeva najmanje razvijene zemlje u razvoju.⁷ Grupa tih zemalja, faktički ili fiktivno povezana siromaštvom, s realnim posebnim interesima, već se nalazi u izvesnom stanju konfrontacije s nekim drugim zemljama »trećeg sveta«, pa time i samu Aziju, Afriku i Latinsku Ameriku deli na »dva sveta«.

D. Postoji više političara i teoretičara u nesvrstanim zemljama koji nesvrstanost poistovećuju s novooslobođenim zemljama. Nastanak i razvoj nesvrstanosti oni gotovo isključivo svode na proces dekolonizacije. Jedan od njih, indonežanski diplomata, Bahrudin Ubani nalazi korene nesvrstanosti u rvim kontaktima političara i kulturnih radnika Azije i Afrike u dvadesetim godinama ovog veka. (Kongres protiv ugnjetavanja i imperijalizma 1927. u Brislu, kome su prisustvovali, pored mnogih drugih, Nehru, dr Mohamed Hata, Ho Ši Min i Sengor.)⁸ Veoma je čest slučaj da se za polaznu tačku izučavanja nastanka nesvrstanosti uzimaju skupovi nekih azijskih i afro-azijskih zemalja u prvim posleratnim godinama, i konteksti azijskih i afričkih delegacija u Generalnoj skupštini, koji su vremenski ili suštinski prethodili Bandunškoj konferenciji 1955.

Nema sumnje da je nesvrstanost nemoguće razlučiti od glavnih tokova i pravaca procesa dekolonizacije, već i zbog toga što gro nesvrstanih zemalja čine novooslobođene zemlje. Međutim, u većini slučajeva, platformi u azijskih i afro-azijskih skupova, i samom konceptu Bandunga, nije postojala demarkaciona linija između zemalja koje su bile svrstane i onih koje nisu bile svrstane u blokove, što je jedan od specifikuma politike nesvrstanosti. Ne oporičući ogromnu značaj koji su skupovi azijskih i afričkih zemalja imali u nastajanju i razvijanju nesvrstanosti u sklopu velikih istorijskih pomeranja dvadesetog veka, ipak se ne sme ispustiti iz vida ova jasna linija razgraničenja, koju na svoj način potvrđuju i pomenuti pokušaji organizovanja druge bandunške konferencije mimo koloseka nesvrstanosti i čak u određenoj konfrontaciji s nesvrstanošću.

U pitanju je jedna varijanta regionalizma, koja ne samo konceptualno oduzima politici nesvrstanosti njenu bitnu dimenziju univerzalnosti, već i može da usporava proces opredeljivanja za nesvrstanost u prostorima izvan Azije, Afrike i Latinske Amerike, bilo da je reč o mogućnoj programatskoj orijentaciji nekih vlada koje teže da se oslobode blokovskih veza, bilo da su u pitanju idejno-političke platforme nekih stranaka i pokreta. Na ruku ovakvim regionalističkim teorijama ide i shvatanje nesvrstanosti kao isključivo afro-azijskog fenomena u nekim zapadnim ili socijalističkim zemljama. Na primer, austrijski kancelar Bruno Krajski, kada želi da ukaže na bitne razlike između neutralnosti i nesvrstanosti, navodi da neutralnost evropskih zemalja prožima duh pripadnosti zapadnoj civilizaciji, a da je nesvrstanost vezana za mentalitet i specifikume afro-azijskog tla. U politici zemalja socijalističkog lagera postavljanje regionalnih granica u odnosu na politiku nesvrstanosti se posebno

⁷ Bliže o pojmu »četvrti svet« u članku Giancarla Costadonija »Quando i prezzi cominciarono a salire«, u časopisu »Politica internazionale«, Roma, giugno 1975.

⁸ Bahrudin A. Ubani: »Koreni politike nesvrstavanja«, Međunarodna politika, 1. mart 1975.

iskazuje u tezi da je to politika novooslobođenih zemalja, koja ih odvaja od alternativne mogućnosti vezivanja za zapadne blokovske sile.

Proširenosti različitih regionalističkih koncepata nesvrstanosti u nesvrstanim zemljama pogoduje naoko prirodna i atraktivna teza da nesvrstanost, ograničena regionalnim međama, postaje autentičnija i samosvojnija, kao opredeljenje Afrike, Azije i Latinske Amerike. U tom smislu nesvrstanost se prikazuje kao »izum« ili »model« azijskih, afričkih i latinskoameričkih zemalja u odnosu na političke modele Zapada ili Istoka.⁹

E. Određena dejstva na koncepciju nesvrstanosti u nesvrstanim zemljama Azije i Afrike, i u nešto manjoj meri Latinske Amerike, imaju konferencijski kontakti i saradnja većeg broja političkih pokreta i partija Afrike, Azije i Latinske Amerike. Bitno obeležje učesnika i platforme okupljanja protagonista afro-azijske i trikontinentalne solidarnosti jeste opredeljenost za progresivne ciljeve, ali u kontekstu direktne ili indirektno vezanosti za koncepte i podršku Sovjetskog Saveza.

Otuda se u analizi dejstava pokreta afro-azijske i trikontinentalne solidarnosti na politiku nesvrstanosti moraju imati u vidu dva faktora: prvi, da su u pitanju partije i pokreti koji u klasnoj nomenklaturi partija i pokreta u nesvrstanim zemljama spadaju u red onih koji se opredeljuju za progresivne, socijalističke ciljeve i, drugo, da neki u većoj ili manjoj meri, a u ukupnom efektu svi skupa, služe određenim spoljnopoličkim i drugim interesima Sovjetskog Saveza u krugu nesvrstanih zemalja.

S obzirom na mesto koje ove partije i pokreti imaju u svojim zemljama, kao stvarni ili verbalni predstavnici društvenih snaga koje su bliže opredeljene za progresivne ciljeve, one bi mogle vršiti pozitivan uticaj na politiku nesvrstanosti svojih zemalja da nisu ponegdje hendikepirane odsustvom jačeg uticaja u svojim zemljama, a u celini svojom generalnom orijentacijom, koja u krajnjoj liniji jeste ili može da bude u koliziji s politikom nesvrstanosti i interesima nesvrstanih zemalja.

Ne bi, međutim, trebalo precenjivati uticaj konferencije solidarnosti naroda Azije, Afrike, Latinske Amerike na politiku nesvrstanosti ni u pozitivnom ni u negativnom smislu, već bi pre trebalo razmišljati o nedovoljnoj saradnji na autentičnoj nesvrstanoj platformi u cilju šireg vezivanja političkih i društvenih snaga u nesvrstanim zemljama za politiku nesvrstanosti, ograničavajući, samim tim, prostor za prisustvo i uticaj velikih sila.

F. Jedan vid regionalnog grupisanja, ali na verskoj osnovi, predstavlja delovanje Islamske konferencije, čije se sedište nalazi u Džedi (Saudijska Arabija). Islam, kao najmlađa od velikih svetskih religija, okuplja blizu pola milijarde ljudi, koji uglavnom žive u prostoru od zapadne obale Afrike do Dalekog istoka. Prvi sastanak na vrhu zemalja u kojima muslimansko stanovništvo čini najveći ili znatan deo stanovništva, održan je 1969. godine u Rabatu, u prisustvu predstavnika 26 zemalja. Druga konferencija je održana 1974. godine u Lahoreu, u prisustvu predstavnika 37 zemalja. Lista učesnika i prvog

⁹ Marco Lenci: »Il Baath siriano: alla ricerca di una sintesi tra nazionalismo e socialismo«, Politica internazionale, Roma, maggio 1976.

¹⁰ Tricontinental, Year X, 1975, Habana, Cuba.

i drugog sastanka na vrhu pokazuje da su u pitanju arapske, afričke i azijske zemlje, s tim što bi se moglo reći da posebnu ulogu igraju arapske zemlje, kao čuvari svetih mesta islama.¹¹

Samo po sebi se razume da je za doktrinu nesvrstanosti, s njenom jasnom progresivnom sadržinom, neprihvatljivo grupisanje na osnovu religioznih i sličnih kriterijuma. Svakoj religiji je u većoj ili manjoj meri iminentna doza konzervativizma i reakcionarnosti u odnosu na progresivna društvena i politička kretanja. U tom smislu, okupljanje i povezivanje islamskih zemalja može da doprinosi jačanju konzervativnih političkih i društvenih snaga na unutrašnjem planu, čime ne može da bude ni dugoročniji podsticaj progresivnim pravcima akcije nesvrstanih zemalja u međunarodnim odnosima.

Isto tako, u ovom slučaju posredstvom Islamske konferencije dolazi do povezivanja niza nesvrstanih zemalja i izvesnog broja svrstanih zemalja, što ne samo da »iskače« iz doktrine nesvrstanosti, već može da ima i negativne reperkusije na akciju nesvrstanih zemalja uopšte. Posredstvom Islamske konferencije, drugim rečima, uticaj nekih svrstanih zemalja, sa njihovim redom političkih prioriteta, u nesvrstanim zemljama islamske veroispovesti može da ima određena negativna dejstva.

Najzad, značajnu materijalnu podlogu akciji Islamske konferencije daje činjenica da se među zemljama učesnicama nalaze najveći proizvođači nafte, s ogromnim finansijskim sredstvima kojima raspolažu. Može se pretpostaviti da privrženost islamu i učešće u pokretu muslimanskih zemalja može da bude konkurentno u odnosu na stvaranje fondova i prioriteta njihove raspodele u okviru akcije nesvrstanosti.

Ipak, ne bi trebalo prenaplašavati moguća negativna dejstva zemalja Islamske konferencije na politiku nesvrstanosti. Ako se bliže razmotre odluke Druge islamske konferencije u Lahoreu videće se da je ona bila preokupirana krizom na Bliskom istoku i da su konkretni stavovi koji su zauzeti o Bliskom istoku, palestinskom problemu i Jerusalemu manje ili više podudarni sa stavovima nesvrstanih zemalja na Alžirskoj konferenciji 1973. Bilo bi, svakako, preterano padati u drugu krajnost pa odluke islamskih konferencija tretirati kao jedan kolosek sprovođenja gledišta i zadataka nesvrstanih zemalja, ali izvesna suma podudarnih interesa je — bar kratkoročno — bez sumnje prisutna.

G. Nisu dovoljno istražene moguće reperkusije pridruživanja 46 zemalja Afrike, Kariba i Pacifika Evropskoj ekonomskoj zajednici, Ugovorom u Lomeu 1974. godine. U zemljama Evropske ekonomske zajednice zaključivanju Ugovora u Lomeu pridaje se veliki značaj u dvostrukom smislu: kao potpuno novom prilazu industrijskih zemalja saradnji sa zemljama u razvoju, na bazi ravnopravnosti i obostranog interesa, i kao značajnom proširenju ekonomskih

¹¹ Neobrađeno područje predstavlja istraživanje uticaja velikih religijskih sistema koji pokrivaju Južnu i Jugoistočnu Aziju, Srednji istok, Severnu Afriku i Latinsku Ameriku — hinduizma, budizma, islama i katolicizma — na shvatanja socijalizma u mnogim nesvrstanim zemljama, pa i na shvatanja nesvrstanosti. Bilo da je reč — da ostanemo u najopštijim koordinatama — o hinduističkom socijalizmu Vinoba Bhavea, svojevremenom budističkom socijalizmu U Ba Švea, muslimanskom i arapskom socijalizmu različitih varijanti ili katoličkom socijalizmu pape Đovanija XXIII ili Kamila Toresa itd. Tome bi, svakako, trebalo dodati i različite uticaje na shvatanje socijalizma u afričkim zemljama, od Sengorovog negritida do Kaundinog »humanizma u Zambiji«.

aktivnosti i mogućnosti EEZ. Interesantno je da je i na »okruglom stolu« komunističkih i drugih radničkih partija Evrope u Beogradu 1975. godine sa temom »Evropa i zemlje u razvoju« bilo bitnih neslaganja o karakteru i implikacijama ugovora u Lomeu: za predstavnike nekih partija ugovor u Lomeu je prihvatljiv obrazac novog pristupa saradnji razvijenih evropskih zemalja i zemalja u razvoju, dok je za druge u pitanju nova formula koja obezbeđuje neokolonijalističke interese u zemljama u razvoju.

U ovom kontekstu nije u prvom planu pitanje u kojoj meri je Ugovor u Lomeu odista pružio veće mogućnosti ravnopravne saradnje grupi od 46 zemalja Afrike, Kariba i Pacifika s evropskom »deveticom«. Pažnju bi trebalo obratiti na političke reperkusije takvog povezivanja jedne veće grupe nesvrstanih zemalja s Evropskom ekonomskom zajednicom. Iako pridruživanje nesvrstanih zemalja ovoj integracionoj grupaciji sa jasnim blokovskim obeležjima ne narušava njihov status nesvrstanosti, ipak se posredstvom određenih ekonomskih mehanizama otvaraju breše za političko delovanje zapadnih zemalja. Za sada je još isuviše rano da bi se ova tema posredstvom konkretnijih pokazatelja mogla sigurnije postaviti, ali ne treba zanemariti moguća direktna i indirektna dejstva kako na stepen angažovanosti u pokretu nesvrstanih zemalja, tako i na shvatanja nesvrstanosti u zemljama koje su učesnice Ugovora u Lomeu.¹²

H. Sasvim specifičnu grupaciju, povezanu ekonomskim interesima, u krugu nesvrstanih zemalja predstavljaju članice Udruženja proizvođača petroleja (OPEK). Među članicama OPEK-a nalazi se više nesvrstanih arapskih zemalja, glavne afričke zemlje — proizvođači petroleja, Venecuela, kao i Iran, koji spada u red svrstanih zemalja. Iako OPEK postoji već duže, njegov značaj je porastao u vreme tzv. energetske krize, kada su proizvođači petroleja izrasli u jedan od najmoćnijih finansijsko-ekonomskih punktova u svetu.

Ne osporavajući mogućnost ili čak jasnu potrebu vezivanja zemalja proizvođača pojedinih sirovina, niti krupan značaj koji su zemlje OPEK-a imale u stavljanju na dnevni red problema koji su doveli do široke akcije za uspostavljanje novog ekonomskog poretka, ne bi trebalo izgubiti iz vida moguća negativna dejstva zemalja OPEK-a na shvatanje nesvrstanosti i akciju nesvrstanih zemalja.

U pitaju je udruženje u kome na bazi određenih interesa može da dođe do grupisanja mimo koordinata nesvrstanosti, to će reći — do kolizija između samih nesvrstanih zemalja u tom krugu i do dugoročnijeg paktiranja nekih nesvrstanih zemalja sa svrstanim. Razume se, odnosima snaga u samom OPEK-u i grupisanjima koja iz toga mogu da proisteknu ne bi trebalo pridavati prevelik značaj u odnosu na akciju nesvrstanih zemalja u celini. Više pažnje bi se moglo posvetiti sledećim pitanjima: prvo, kakva dejstva mogu da imaju ogromni finansijski prihodi tih zemalja na društveni razvoj pojedinih od njih i na njihovu spoljnu politiku; drugo, u kojoj meri povezivanje njihovog finansijskog kapitala sa finansijskim kapitalom Zapada može da se reflektuje na njihovu angažovanost u pokretu nesvrstanih zemalja; treće, kakve reper-

¹² Luigi Troiani: »La cooperazione mediterranea procede« (gli accordi fra la Cee e i paesi del Maghreb). *Politica internazionale*, Roma, aprile 1976.

kusije ima pogoršanje ekonomske situacije u mnogim nesvrstanim zemljama, do koga je došlo usled politike cena OPEK-a.¹³

J. U vreme razbuktavanja rata u zemljama Indokine, 1967. godine stvoreno je Udruženje nacija Jugoistočne Azije (ASEAN). U članstvo ASEAN-a ušlo je sledećih pet zemalja: Indonezija, Malezija, Tajland, Singapur i Filipini. Tri nesvrstane zemlje — Indonezija, Malezija i Singapur i dve svrstane (članice SEATO-a) Tajland i Filipine navele su sledeće okolnosti da formiraju jednu novu regionalnu organizaciju: »ugroženost« od komunističke opasnosti i zbir određenih ekonomskih interesa. ASEAN-u je, uz neskrivene simpatije SAD, namenjeno da bude protivteža komunistički orijentisanom području Indokine u Jugoistočnoj Aziji.

Razlozi za uključivanje dveju članica SEATO-a, Tajlanda i Filipina, u to vreme vidno angažovanih na strani SAD u vijetnamskom ratu, proisticali su iz generalnih spoljnopolitičkih opredeljenja ovih dveju zemalja. Kada su u pitanju nesvrstane zemlje, Indonezija, Malezija i Singapur, treba se priseliti da je to bilo vreme (1967. godina) tzv. krizne situacije u pokretu nesvrstanih zemalja u dugom međučinu između Kairske konferencije i Konferencije u Lusaki. Na ovu kriznu situaciju posebno se nadovezivala situacija u Indoneziji, koja je bila inicijator ASEAN-a. Novo indonežansko rukovodstvo, posle rušenja Sukarna, raskida sa NR Kinom i obračuna sa KP Indonezije, težilo je stvaranju antikomunističkog bloka na jugoistoku Azije sa osloncem na SAD.¹⁴ Ova situacija i tendencije objašnjavaju motive stupanja triju nesvrstanih zemalja u ASEAN.

Široko otvaranje NR Kine prema zemljama u razvoju, u koje spadaju i članice ove grupacije, uspostavljanje kontakata SAD — NR Kina, pobeda naroda Indokine u borbi protiv oružane intervencije SAD, opredeljivanje svih zemalja Indokine za politiku nesvrstanih i neki refleksi detanta u Aziji i na Dalekom istoku, umnogome su otupeli antikomunističke oštrice ASEAN-a i usmerili ga na razvijanje određenih vidova ekonomske saradnje između članica (zona slobodne trgovine itd.). To je došlo do izražaja i na Prvoj konferenciji na vrhu zemalja ASEAN-a na Baliu u Indoneziji, u februaru 1976. godine. Prema singapurskom premijeru Li Kuan Jauu, težnja ASEAN-a bi mogla da bude »stvaranje azijskog ZET-a u odnosu na indokineski SEV«.

Očigledno, kao što su određene geopolitičke okolnosti uslovile stvaranje ASEAN-a, tako su i objektivna zbivanja u indokineskom i širem azijskom prostoru doprinela da ova grupacija ne odigra ulogu koja joj je prvobitno bila namenjena, već da se uputi kolosekom koji, sa stanovišta kriterija nesvrstanih, može da bude akceptiran.¹⁵

Primer ASEAN-a može biti interesantan za analizu prisustva relikata antikomunizma u političkoj akciji nekih nesvrstanih zemalja, ovoga puta više sa stanovišta teorijskih i istorijsko-političkih, nego praktičnih implikacija.

U grupisanju nesvrstanih zemalja po različitim linijama ne bi a priori trebalo videti procese koji protivreče nesvrstanih, već kretanja koja su najčešće objektivno uslovljena i neminovna u jednom tako širokom krugu ze-

¹³ L. Medvedko: »Strani OPEK ostanvaju svoj prava«, Azija i Afrika, br. 4, 1976.

¹⁴ Rex Mortimer: »Indonesian Communism Under Sukarno — Ideology and Politics 1959—1965«, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1974.

¹⁵ O sadašnjem stanju u organizaciji ASEAN pobliže u članku Kennetha L. Whitinga, AP Njujork, 18. decembra 1975.

malja, koje — s jedne strane — imaju mnoge specifične interese — a sa druge — punu slobodu odlučivanja i zastupanja svojih nacionalnih interesa. Upravo zbog toga bi i u slučaju OPEK-a, i u slučaju Islamske konferencije, i u slučaju Ugovora u Lomeu, i u slučaju ASEAN-a, i u drugim sličnim slučajevima prvenstveno trebalo voditi računa o mogućnostima većeg delovanja politike nesvrstanosti na te organizme, i o predupređivanju njihovih negativnih reperkusija koje objektivno tangiraju politiku nesvrstanosti u celini.

Različita shvatanja nesvrstanosti u nesvrstanim zemljama su izraz objektivne situacije koja vlada u tim zemljama i u međunarodnim odnosima. Ona su izraz simultanog dejstva niza faktora: geopolitičkog položaja, istorijske zastavštine, stepena ekonomskog razvoja, klasnih odnosa, stepena zrelosti političkih snaga, uticaja spoljnih faktora, preokupacija političkog rukovodstva itd. Imajući to u vidu, moglo bi se prihvatiti gledište da shvatanja nesvrstanosti u nesvrstanim zemljama u osnovi nisu »ni bolja ni gora« nego što de facto mogu i moraju biti.

Međutim, to nije cela istina i takav zaključak, ma koliko bio materijalistički i dijalektički obrazložen, zanemario bi čitavu jednu sferu delovanja subjektivnih faktora na shvatanja nesvrstanosti u nesvrstanim zemljama. Na raznorodne tendencije koje se u toj sferi mogu uočiti, može se i mora delovati da bi politika nesvrstanosti uhvatila dublje korene u društvenim strukturama nesvrstanih zemalja i imala neophodnu društvenu i političku podlogu za svoja sve šira i dalekosežnija dejstva u međunarodnim odnosima.

Kada je reč o shvatanjima nesvrstanosti koja su izraz prisustva i delovanja velikih i drugih sila, onda se, generalno govoreći, mogu sresti shvatanja koja su posledica propagandnog delovanja SSSR-a, SAD i drugih atlantskih sila, bivših metropola i nekih drugih velikih industrijskih sila, Kine i u poslednje vreme, u nešto većoj meri Socijalističke internacionale. Ove sile i grupacije sila ostvaruju svoje prisustvo i uticaj u određenim nesvrstanim zemljama posredstvom ideoloških, političkih, ekonomskih, kulturnih, vojno-strateških faktora, korišćenjem geopolitičkih okolnosti i istorijskih veza. U pitanju je, dakle, splet objektivnih i subjektivnih interesa sa kojim se mora računati i koji se ne mogu ni brzo ni lako eliminisati u svetu u kome pomenute sile i grupacije sila raspolažu ogromnim potencijalima i instrumentima ekonomske i vojne moći. Pa ipak, borba protiv uticaja tih sila i grupacija u nesvrstanim zemljama je i neophodna i mogućna. Pre svega, u okviru multilateralne akcije nesvrstanih zemalja, razvijanjem autentičnih shvatanja nesvrstanosti i jačanjem sve šire i svestranije međusobne saradnje nesvrstanih zemalja.